

EL TROS DE CERA: UN COMENTARI DE TEXT SOBRE DESCARTES

Comencem per la consideració de les coses més comunes, i que creiem comprendre més distintament, a saber, els cossos que toquem i veiem. No vull parlar dels cossos en general, car les nocions generals són normalment més confuses, sinó d'algun en particular. Prenem, per exemple, aquest tros de cera, que acaba d'ésser tret del rusc: encara no ha perdut la dolçor de la mel que contenia, té encara alguna cosa de l'olor de les flors de les quals fou recollit; i el seu color, la seva figura, la seva grandària, són manifestos; és dur, és fred, hom el toca, i, si li doneu un cop, farà algun so. En fi, totes les coses que poden fer conèixer un cos distintament es troben en aquest.

Però heus ací que, mentre jo parlo, hom l'apropa al foc: allò que li restava de gust s'exhala, l'olor s'esvaeix, el seu color canvia, la seva figura es perd, la seva grandària augmenta, esdevé líquid, s'escalfa, hom no pot amb prou feines tocar-lo, i per molt que hom el colpegi, no farà cap so. Roman la mateixa cera després d'aquest canvi? Cal reconèixer que roman i ningú no ho pot negar. Què coneixia hom doncs amb tanta distinció d'aquest tros de cera? Certament no pot ésser res de tot això que hi he observat mitjançant els sentits, puix que totes les coses que queien sota el gust, o l'olfacte, o la vista, o el tacte, o l'oïda, es troben canviades, però la mateixa cera roman.

Descartes, *Meditacions metafísiques* [2a meditació]

Expliqueu breument la idea principal del text.

Descartes es planteja aquí com coneixem els cossos. Amb l'exemple d'un tros de cera es pregunta quina certesa tenim dels cossos que toquem i veiem, que sembla que són els que hauríem de poder comprendre més distintament. No obstant això, en analitzar l'exemple, s'adona que les qualitats sensibles que semblava que descrivien l'objecte com a tal són mutables, però l'objecte continua sent el mateix. Per això afirma que el que podem conèixer amb distinció dels cossos no pot ser cap informació procedent dels sentits.

2. A quina època de la història de la filosofia pertany aquest text? Què fa que Descartes es planteji aquest problema?

La filosofia cartesiana inicia l'època moderna, centrant-se en la que serà també la temàtica principal de molts filòsofs moderns i contemporanis: la temàtica que gira entorn de la teoria del coneixement i de les condicions que ens permeten conèixer. A diferència de Plató que es plantejava la qüestió sobre "Què és l'ésser?", a la modernitat l'hi interessa el problema del coneixement -més que no el del ser. Per

això hom acostuma a dir que en la modernitat no hi ha "ontologia" (teoria del ser - en grec "to on"), sinó "gnoseologia" (del grec "gnosi", coneixement)

Descartes fa una investigació sobre els criteris de certesa en l'enteniment humà, amb la pretensió de no assumir res que la seva ment no pugui distingir de manera "clara i distinta"; i que sigui, per tant, intrínsecament evident. Quan Descartes diu que coneixem "amb distinció" una cosa, vol dir que no hi ha cap ombra de dubte en ella mateixa i que, en conseqüència, és veritat. En el fet que els sentits corporals ens mostren que les coses canvien de forma, de grandària, d'olor... (exemple de la cera) hi ha implícita una certa incògnita: ¿i si fos que la nostra ment resulta incapaç de comprendre la realitat que li mostren els sentits? La cera resta malgrat que perd les seves propietats: ¿vol dir això que la ment coneix d'una manera diferent a la manera com coneixen els sentits? I en tot cas: ¿de què ens hem de refiar?; ¿de l'experiència sensible que mostra la multiplicitat de les coses?, ¿o de la raó que les presenta vinculades a un concepte?

El que fa que Descartes es plantegi el problema del dubte és la dificultat que ell -i la seva època- experimenten a l'hora de resoldre les dificultats de l'escepticisme. Per a un escèptic mai no hi ha res segur; tot està canviant com canvia la cera quan la traiem del rusc. Però si l'escepticisme fos cert, llavors no hi hauria ni ciència, ni possibilitat d'assolir cap mena de veritat perquè la ciència es mou pel criteri de certesa. Descartes es proposa, doncs, respondre a la gran pregunta moderna sobre "què podem conèixer" i investiga quins criteris hem de seguir per poder dir que coneixem quelcom, sense equivocar-nos.

Cal tractar així una qüestió estretament vinculada a aquest dubte: quan diem que coneixem un objecte: ¿què és el que fa que el concebem distintament com a tal? Quines propietats de l'objecte ens permeten conèixer-lo com a tal? I això és precisament el que fa aquest fragment. Descartes mostra, però, que allò que aparentment coneixem de manera més fàcil, els cossos, presenten molts dubtes i confusions a l'hora d'ésser coneguts. Si el captem mitjançant els sentits, el tros de cera és quelcom concret que està canviant, però si el captem des del punt de vista de la raó, la cera es converteix en un concepte amb el qual podem operar malgrat que les seves qualitats sensibles canviïn. Les qualitats sensibles ens donen l'aparença d'una cosa però no la seva realitat que és coneguda per la ment (cogito). Igual que jo no sóc el vestit que porto i que puc canviar de roba sense deixar de ser jo, també les aparences poden canviar sense que canviï el concepte que copso intel·lectualment.

Fixem-nos, però, que no són els filòsofs els qui ens diuen que les coses canvien: és la mateixa cera que hem vist canviar, la que ens està portant a considerar que hi ha d'haver una raó capaç d'unificar, en forma de concepte, la pluralitat i la diversitat de les coses sensibles.

3. Què són per a Descartes els objectes que toquem i veiem quan encara no ha demostrat l'existència de Déu? Quina diferència hi ha en aquest autor entre idees i sensacions?

En considerar els cossos –com en l'exemple del tros de cera- Descartes torna a afirmar quelcom contrari a l'opinió més comuna: no pot ser que coneguem els cossos per les qualitats que ens n'arriben a través de la sensibilitat, ja que aquestes deixen de descriure'ls quan els cossos canvien (es degraden, canvien de forma, color, olor, gust o tacte, densitat, etc.). Tan bon punt Descartes aplica el dubte metòdic, tot allò que no té per fonament l'evidència (la claredat i la distinció) deixa de tenir valor epistemològic.

Al final de l'anterior *Meditació metafísica* abans de la demostració de l'existència de Déu, Descartes ni tan sols s'ha pogut evitar la hipòtesi que existeixi un petit geni maligne enganyador, que fa que ens equivoquem fins i tot quan exercitem la raó. Per tant, arribats a aquest punt, Descartes sosté que, si és que els objectes existeixen, allò que ens permet conèixer-los com a tals no és la sensibilitat sinó la idea d'extensió (el fet que estiguin escampats en l'espai). L'extensió es descobreix a través de l'enteniment; és una idea que no pot anar separada del fet de pensar l'objecte, mentre que cadascuna de les sensacions que se li poden atribuir tenen caràcter secundari. Les idees, doncs, ens permeten comprendre i donar sentit a les sensacions

Les idees (tal com Descartes entén, per exemple, la d'extensió) són quelcom innat en el subjecte i ens proporcionen informació interna i externa sense haver de recórrer a les sensacions (que de fet, són un altre tipus d'idees però que, en cap cas no són font de coneixement, sinó que només el reforcen). Les idees innates no procedeixen de l'experiència, sinó que la precedeixen, la fan possible i l'anticipen. En canvi, sobre les sensacions, Descartes acabarà dient que són útils per a viure, però que no ens donen informació sobre allò que realment són els cossos.

4. Són per Descartes els cossos allò resulta més fàcil de conèixer per part del subjecte? Creieu que avui és fàcil sostenir quelcom així?

Per a Descartes, els més fàcil de conèixer no són en absolut els objectes. De fet, ja en l'antiguitat però també amb Montaigne a principi de la modernitat, l'escepticisme havia posat de relleu la poca fiabilitat de les dades procedents de la sensibilitat i havia plantejat un interrogant tan gran sobre la possibilitat de coneixement en general, que es feia difícil intentar fer ciència sense resoldre prèviament la qüestió de l'escepticisme. Metodològicament a Descartes li serà més fàcil afirmar primer l'existència del subjecte i, després, fins i tot la de Déu, abans de poder afirmar amb seguretat que els objectes (el món) existeixen.

Evidentment, sostenir quelcom així avui en dia sonaria molt (però molt!) estrany. Que els objectes existeixen és quelcom dubtable (podem dubtar de tot el que vulguem), però no dubtós, en el sentit que no hi ha raons per a dubtar d'una cosa així. Una altra cosa és que ens plantejem encara avui, quins són els mecanismes psicològics que utilitzem per conèixer els objectes o si la ment en percebre el món està condicionada per algun tipus de percepcions anteriors o d'estructures innates. Això és el que fa el constructivisme en l'actualitat. Però en tot cas no seria raonable pensar que l'existència dels cossos és menys fàcil de conèixer que el subjecte o les altres persones. Perquè, si ens hi fixem bé, notarem que pot ser molt complicat, en realitat, conèixer-se un mateix i, sobretot, conèixer les altres persones.

5. Quin corrent s'oposa a aquesta visió de les coses? Podeu posar l'exemple d'algun autor que es contraposi a Descartes?

El corrent que s'oposa al racionalisme de Descartes és l'empirisme, i un dels seus representants més coneguts és Hume. Per a un empirista, primer s'ha de dir que quelcom existeix i és a partir de llavors que té sentit preguntar-se per l'essència d'aquella cosa (o preguntar-se què fa que un objecte determinat sigui el que és i com el puc conèixer). A grans trets, l'empirisme modern, a diferència del racionalisme, fa de l'experiència sensible la principal font de coneixement, mentre que sosté que no hi ha cap idea que provingui de l'esperit (és a dir, no hi ha idees innates, que per Descartes eren les primeres de ser conegudes i les que fonamentaven el coneixement). Donant aquest paper principal a l'experiència sensible, els empiristes entenen que la consciència és una *taula rasa* on es van imprimint les dades sensibles i es va configurant, així, l'experiència, que ens dóna coneixement.